

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н
Форма № П-2.03

Кафедра правознавства

**ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»**

з підготовки здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Галузь знань	08 Право
--------------	----------

Спеціальність	081 Право
---------------	-----------

Освітньо-професійна програма	Право
------------------------------	-------

Полтава 2023 рік

Розробник/укладач програми:

Яна Волошина – к. ю. н., доцент кафедри правознавства
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Рецензенти програми:

Станіслав Гусарєв – д. ю. н., професор, заслужений юрист України,
перший проректор Національної академії внутрішніх справ

Наталія Пархоменко – д. ю. н., професор, член-кореспондент
НАПрН України, вчений секретар Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

Програма навчальної дисципліни «Юридична психологія»
обговорена і схвалена на засіданні кафедри правознавства,
протокол засідання кафедри від 28 лютого 2023 р. № 7.

Завідувач (начальник) кафедри правознавства
д. ю. н., професор

_____ Галина ЛАВРИК

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-професійної програми «Право»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 081 «Право»

к. ю. н., доцент

_____ Олег КУЛЬЧІЙ

Анотація навчальної дисципліни

Професія юриста потребує від особи, яка бажає займатися юридичною діяльністю, значну кількість різного роду вимог і ґрунтовних знань не тільки з окремих галузей права. Основною особливістю діяльності правника є взаємодія з людьми. Сьогодні юрист – це не тільки людина-професіонал, яка допомагає нам розібратися у тонкощах правових процедур і вирішити складні та нестандартні життєві ситуації. Кожен юрист свого роду психолог, оскільки він має знайти підхід до будь-якої людини, викликати у неї довіру, пояснити суть справи та всі нюанси її вирішення, донести до клієнта інформацію про можливі ризики в даній правовій ситуації та підтримати особу.

Психологічні знання юристу необхідно мати не лише для того, щоб уміти налагоджувати комунікативні зв'язки з іншими людьми, а і для того, щоб розвивати у собі професійно значущі якості особистості, які визначають його професійно-психологічну орієнтованість. Професіоналізм юриста виражається у його психологічній готовності здійснювати свою професійну діяльність, на що спрямоване вивчення курсу «Юридична психологія».

Юридична психологія є навчальною дисципліною, яка характеризує закономірності, пов'язані з психологічними аспектами правотворчості та правозастосування; вивчає особливості психіки в системі «людина – право». Окрім цього, юридична психологія впливає на процес формування у студентів системи соціальних настановлень, умінь і навичок управління своїм емоційним станом, а також виробляє у них здатність до саморегуляції, подолання труднощів і миттєвої реакції.

Юридична психологія впливає на процес формування у майбутніх правників психологічної готовності до ефективного здійснення професійної діяльності в стресогенних умовах та екстремальних ситуаціях, конструктивного вирішення конфліктів, толерантного спілкування з різними категоріями громадян і міжособистісної взаємодії.

Юридична психологія є інтегративною наукою, цілісною системою знань із психології та юриспруденції. Це прикладна наука, яка вивчає психологічні аспекти професійної діяльності юриста та особливості юридичної процедури; процеси правової соціалізації особи, правосвідомості; психологію злочинної діяльності, особи злочинця, психологічні аспекти вини, відповідальності, формування девіантної

поведінки; компетенцію судово-психологічної експертизи та її види тощо.

Предметом навчальної дисципліни «Юридична психологія» є факти, закономірності і механізми людської психіки та поведінки у сфері правових відносин і правової поведінки; психологічні явища, пов'язані з правом.

Метою викладання навчальної дисципліни «Юридична психологія» є формування у студентів знань основних понять, категорій і систем юридичної психології; вивчення психологічних особливостей юридичної діяльності, психологічних аспектів проведення окремих слідчих та судових дій; сприяння формуванню у студентів професійної самосвідомості щодо використання психологічних знань у системі правовідносин; орієнтування майбутніх правників на наполегливе вивчення та розуміння психологічних питань, які виникають в юридичній практиці.

Зміст навчальної дисципліни розкривається у таких темах: Юридична психологія як наука. Історія розвитку юридичної психології. Психологічний аналіз діяльності людини. Психічні процеси і психічні стани. Особистість та її психічні властивості. Нормативна регуляція соціальної поведінки. Девіантна та делінквентна поведінка особистості. Психологія професійної діяльності юриста. Особливості професійного спілкування в діяльності юриста. Психологічне здоров'я у професійній діяльності юриста. Психологія конфлікту в діяльності юриста. Кримінальна психологія. Психологія віктимної поведінки. Психологія поведінки натовпу. Психологія слідчої діяльності. Психологія судової діяльності. Психологічна консультація і судово-психологічна експертиза. Виправна (пенітенціарна) психологія.

Abstract of the discipline

The legal profession requires from a person who wants to engage in legal activities a significant number of different requirements and sound knowledge not only in certain areas of law. The main feature of the lawyer is the interaction with people. Today, a lawyer is not only a professional person who helps us to understand the intricacies of legal procedures and solve complex and unusual life situations. Every lawyer is a kind of psychologist, because he must find an approach to any person, inspire confidence in him, explain the essence of the case and all the nuances of its

solution, inform the client about possible risks in this legal situation and support the person.

A lawyer needs to have psychological knowledge not only in order to be able to establish communicative connections with other people, but also in order to develop professionally significant personality qualities that determine his professional and psychological orientation. The professionalism of a lawyer is expressed in his psychological readiness to carry out his professional activity, which is aimed at studying the course “Legal Psychology”.

Legal psychology is an academic discipline that characterizes the patterns associated with the psychological aspects of law-making and law enforcement; studies the features of the psyche in the system “human – law”. In addition, legal psychology influences the process of forming in students a system of social attitudes, skills and abilities to manage their emotional state, as well as works out in them the ability to self-regulate, overcome difficulties and react instantly.

Legal psychology influences the process of formation of future lawyers' psychological readiness for effective professional activity in stressful conditions and extreme situations, constructive conflict resolution, tolerant communication with different categories of citizens and interpersonal interaction.

Legal psychology is an integrative science, a holistic system of knowledge in psychology and jurisprudence. It is an applied science that studies the psychological aspects of a lawyer's professional activity and the peculiarities of legal procedure; processes of legal socialization of the person, legal consciousness; psychology of criminal activity, personality of the offender, psychological aspects of guilt, liability, formation of deviant behaviour; competence of forensic psychological examination and its types, etc.

The subject of the discipline “Legal Psychology” are the facts, patterns and mechanisms of the human psyche and behaviour in the field of legal relations and legal behaviour; psychological phenomena related to law.

The goal of teaching the discipline “Legal Psychology” is the formation of students' knowledge of basic concepts, categories and systems of legal psychology; study of psychological features of legal activity, psychological aspects of conducting certain investigative and judicial actions; promoting the formation of students' professional self-awareness regarding the use of psychological knowledge in the system of legal relations; focusing future lawyers on persistent study and understanding of psychological issues that arise in legal practice.

The content of the discipline is revealed in the following topics: Legal psychology as a science. History of legal psychology development. Psychological analysis of human activity. Mental processes and mental states. Personality and its mental features. Normative regulation of social behaviour. Deviant and delinquent personality behaviour. Psychology of professional activity of a lawyer. Features of professional communication in the activities of a lawyer. Psychological health in the professional activity of a lawyer. Psychology of conflict in the activities of a lawyer. Criminal psychology. Psychology of victim behaviour. Psychology of crowd behaviour. Psychology of investigative activity. Psychology of judicial activity. Psychological consultation and forensic psychological examination. Correctional (penitentiary) psychology.

Adnotacja naukowej dyscypliny

Zawód prawnika wymaga od osoby, która chce zajmować się działalnością prawniczą różnego rodzaju wymagań oraz znajomości nie tylko niektórych gałęzi prawa. Główną osobliwością działalności prawnika jest współpraca z ludźmi. Dzisiaj prawnik to nie tylko osoba profesjonalista, która pomaga nam poradzić sobie w prawnych procedurach oraz rozwiązywać skomplikowane życiowe sytuacje. Każdy prawnik jest jeszcze psychologiem, bo musi znaleźć podejście do każdej osoby, wzbudzić zaufanie, wyjaśnić cel sprawy i wszystkie jej rozwiązania, powiedzieć klientowi informacje o ewentualnych ryzykach w prawnej sytuacji oraz udzielić osobie pomocy.

Znajomość psychologii potrzebna dla prawnika, aby umieć nie tylko układać związki komunikacyjne z innymi ludźmi, ale i żeby rozwijać w sobie profesjonalne cechy osobowości, które decydują o jego orientacji psychologicznej oraz zawodowej. Umiejętności prawnika wyrażają się w jego gotowości psychologicznej do prowadzenia działalności prawnej, na co i skierowany kurs „Psychologia prawna”.

Psychologia prawna jest dyscypliną, jaka charakteryzuje prawidłowości, związane z psychologicznymi aspektami tworzenia prawa i jego zastosowania; uczy się psychiczne osobliwości w systemie „człowiek – prawo”. Oprócz tego, psychologia prawna wpływa na proces tworzenia systemu wskazówek społecznych studentów, umiejętności i nawyki zarządzania swoimi emocjami, również tworzy zdolność do samoregulacji, pokonywania trudności i momentalnej reakcji.

Psychologia prawna wpływa na proces tworzenia psychologicznej gotowości przyszłych prawników do prowadzenia działalności zawodowej

w stresowych warunkach i ekstremalnych sytuacjach, konstruktywnego rozwiązania konfliktów, tolerancyjnej komunikacji z różnymi kategoriami obywateli i interpersonalnej współpracy.

Psychologia prawna jest nauką integracyjną, jednolitym systemem wiedzy z zakresu psychologii oraz prawoznawstwa. Jest to nauka stosowana, która uczy się psychologiczne aspekty zawodowej działalności prawnika i osobliwości prawnej procedury; procesy prawnej socjalizacji osoby, świadomości prawnej; psychologii aktywności kryminalnej, przestępcy, psychologiczne aspekty przewinienia, odpowiedzialności, formowania dewiacyjnego zachowania; kompetencji kryminalistycznego badania, jego rodzaje itd.

Przedmiotem naukowej dyscypliny „Psychologia prawna” są fakty, prawidłowości i mechanizmy psychologiczne oraz zachowywanie w zakresie prawnych stosunków i prawnego zachowywania; psychologiczne zjawiska, związane z prawem.

Celem nauczania „Prawnej psychologii” są formowanie głównych pojęć, kategorii i systemów prawnej psychologii; nauka psychologicznych osobliwości prawnej działalności, psychologicznych aspektów osobnych działań śledczych i sądowych; wsparcie formowania profesjonalnej samoświadomości z powodu wykorzystania psychologicznej znajomości w systemie prawnej; zorientowanie przyszłych prawników na gruntowne studiowanie oraz rozumienie psychologicznych pytań, jakie pojawiają się w prawnej praktyce.

Treść naukowej dyscypliny obejmuje następujące tematy: Psychologia prawna jak nauka. Historia rozwoju psychologii prawa. Psychologiczne badania działalności ludzkiej. Psychiczne procesy i stany. Osobowość i jej właściwości psychiczne. Normatywna regulacja zachowań. Dewiacyjne oraz delikwentne zachowanie. Psychologia profesjonalnej działalności prawnika. Osobliwości komunikacji w działalności prawnika. Psychologiczne zdrowie w profesjonalnej działalności prawnika. Psychologia konfliktu profesjonalnej działalności prawnika. Psychologia Kryminalna. Psychologia mentalność ofiary. Psychologia tłumy. Psychologia śledcza. Psychologia sądowa. Konsultacja psychologiczna i sądowno-psychologiczne badanie. Psychologia penitencjarna.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Юридична психологія» укладена відповідно до освітньо-професійної програми Право, розробленої на підставі стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого та введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2022 року № 644.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Юридична психологія» є факти, закономірності і механізми людської психіки та поведінки у сфері правових відносин і правової поведінки; психологічні явища, пов'язані з правом.

Метою викладання навчальної дисципліни «Юридична психологія» є формування у студентів знань основних понять, категорій і систем юридичної психології; вивчення психологічних особливостей юридичної діяльності, психологічних аспектів проведення окремих слідчих та судових дій; сприяння формуванню у студентів професійної самосвідомості щодо використання психологічних знань у системі правовідносин; орієнтування майбутніх правників на наполегливе вивчення та розуміння психологічних питань, які виникають в юридичній практиці.

Завданнями навчальної дисципліни є: формування у здобувачів вищої освіти високого рівня професійної правосвідомості та правової культури; аналіз закономірностей особистості та її діяльності у сфері правових відносин; вивчення соціально-психологічних процесів, які відбуваються в суспільстві, та їх впливу на особистість і поведінку людей.

Програмні компетентності відповідно до освітньо-професійної програми:

загальні:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК 1);
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК 2);
- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК 3);
- здатність бути критичним і самокритичним (ЗК 8);

спеціальні, фахові, предметні:

- здатність до критичного та системного аналізу правових явищ (СК 13);
- здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до

вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації (СК 14).

Програмні результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми. В результаті освоєння дисципліни студент повинен:

- проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел (РН 3);
- давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю (РН 5);
- оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему (РН 6);
- самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій (РН 9);
- виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки (РН 20);
- надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях (РН 22).

Навчальна дисципліна є **вибірковою** у відповідності до навчального плану.

Форма підсумкового контролю знань – **залік**.

ПРОГРАМНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1.

Загальні положення про юридичну психологію

Тема 1. Юридична психологія як наука. Історія розвитку юридичної психології

Юридична психологія як галузь психологічної науки. Зміст юридичної психології як науки та як навчальної дисципліни. Поняття юридичної психології, її об'єкт і предмет. Завдання і система юридичної психології. Міжпредметні зв'язки юридичної психології. Зв'язок юридичної психології з іншими науками. Місце юридичної психології у системі психологічної науки та права.

Історичні витoki зародження юридичної психології. Етапи розвитку юридичної психології в історичній ретроспективі. Передумови застосування психологічних знань у судочинстві. Розвиток і становлення юридичної психології. Сучасні напрями юридичної психології в Україні.

Методологічні засади юридичної психології. Принципи філософського рівня – принципи розвитку, загального зв'язку, системного підходу, єдності теорії і практики, конкретно-історичного підходу. Методологічні принципи в юридичній психології. Принцип детермінізму. Принцип єдності свідомості і діяльності. Принцип особистісного підходу. Методи юридичної психології. Теоретичні та емпіричні методи пізнання в юридичній психології. Пізнавальна функція методів юридичної психології. Система методів юридичної психології. Спостереження, експеримент і опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування) в юридичній психології. Сутність методу аналізу результатів діяльності. Використання методу тестування в юридичній практиці.

Тема 2. Психологічний аналіз діяльності людини. Психічні процеси і психічні стани

Поняття про психіку і свідомість особистості. Рефлекс: поняття, основні ланки, види. Класифікація рефлексів за І. П. Павловим. Принципи та механізм рефлекторної діяльності. Вчення І. П. Павлова про дві сигнальні системи дійсності. Свідомість як вища форма психіки. Структура людської свідомості: несвідомість, підсвідомість, свідомість, надсвідомість. Психологічна структура особистості: психічні процеси, психічні властивості, психічні стани.

Психічні процеси: поняття та види. Пізнавальні психічні процеси: відчуття, сприйняття, уява, пам'ять, мислення, мова. Емоційні процеси. Поняття та основні функції емоцій. Емоції: позитивні та негативні. Почуття як особлива форма емоцій. Поняття та види почуттів людини. Моральні (етичні), інтелектуальні, естетичні та праксіологічні почуття. Роль емоцій і почуттів у спілкуванні юриста з іншими особами. Вольові процеси. Поняття волі. Активізуюча і гальмуюча функції волі. Класифікація рухів і дій людини за ступенем участі в них волі: мимовільні, довільні. Етапи вольового процесу: підготовчий, основний і заключний.

Поняття та особливості психічних станів особистості. Рефлекторна природа психічних станів. Види емоційних станів (настрій, пристрасть, страх, стрес, афект, фрустрація). Увага як особливий психічний стан людини. Види уваги: мимовільна (ненавмисна), довільна (навмисна), позадовільна. Основні властивості уваги: зосередженість, обсяг, розподіл, переключення, стійкість.

Тема 3. Особистість та її психічні властивості

Поняття «особистість». Співвідношення соціального і біологічного в особистості. Психологія особистості. Психічні властивості особистості як найбільш суттєві та стійкі індивідуально-психологічні особливості людини.

Темперамент, характер, здібності. Темперамент як характеристика особистості. Поняття та типи темпераменту в психології. Психологічна характеристика темпераментів: сангвінік, холерик, флегматик, меланхолік. Вчення І. П. Павлова про типи вищої нервової діяльності. Екстраверт та інтроверт: поняття і відмінні риси.

Характер і риси характеру: поняття та суттєві властивості. Типологія характерів. Загальна характеристика рис характеру: інтелектуальні, емоційні, вольові. Задатки як природні особливості особистості. Поняття та види здібностей людини. Класифікація здібностей людини: елементарні загальні, елементарні особисті, складні загальні, складні особисті. Види здібностей в залежності від рівня розвитку: обдарованість, талант, геніальність.

Спрямованість особистості: поняття та основні елементи. Поняття потреб та їх ієрархія (А. Маслоу). Поняття мотивів, форми і характеру їх прояву. Світогляд: поняття, структура. Мета (цілі) та цінності: поняття, сутність категорій. Зміст ціннісних орієнтацій людини.

Тема 4. Нормативна регуляція соціальної поведінки. Девіантна та делінквентна поведінка особистості

Особистість в умовах соціалізації. Поняття соціалізації особистості як процесу засвоєння та відтворення людиною соціального досвіду. Правова соціалізація: поняття та основні напрями. Забезпечення правомірної поведінки особистості – провідне завдання правової соціалізації. Способи засвоєння норм права і правових цінностей у ході соціалізації особистості. Дотрудова, трудова та післятрудова стадії процесу соціалізації. Основні інститути правової соціалізації. Наслідування і навіювання як основні механізми формування правосвідомості. Сутність правової категорії «соціальна справедливість». Конформність та її прояви. Конформізм: поняття, різновиди.

Нормативна регуляція поведінки та її вплив на поведінку особистості. Соціальні норми: поняття, види, значення. Основні властивості соціальної норми. Основні види нормативних систем у сучасному суспільстві. Право і правові норми. Поняття та особливості правових норм. Мораль, моральні норми, моральні цінності суспільства. Звичаї та традиції: поняття, соціальна і психологічна корисність.

Поняття, ознаки та види правової поведінки. Психологічні аспекти правової поведінки. Правосвідомість як одна із форм суспільної свідомості. Ознаки правосвідомості, їх характеристика. Структура правосвідомості: основні елементи та їх характеристика. Функції правосвідомості як основні напрями її впливу на розвиток суспільних відносин. Загальна характеристика та зміст функцій правосвідомості: когнітивної (пізнавальної), оціночної (емоційної), регулятивної тощо. Види правосвідомості, їх характеристика. Психологічні умови дієвості правових норм. Мотиви правослухняної поведінки.

Соціальна норма та соціальні відхилення: співвідношення понять. Соціальні відхилення: поняття, характерні риси. Показники соціальних відхилень: стан, рівень, географія, структура, динаміка. Стадії розвитку асоціальної поведінки. Зовнішні та внутрішні фактори, які стимулюють асоціальну поведінку.

Девіація: поняття, внутрішня структура, характеристика елементів. Девіантна поведінка як індивідуальний прояв соціальних відхилень: загальна характеристика. Поняття, ознаки та види девіантної поведінки. Характеристика різновидів девіантної поведінки, особливості їх прояву. Психологічна характеристика девіантної

поведінки особистості. Психологічні прояви девіантної поведінки особистості.

Тема 5. Психологія професійної діяльності юриста

Поняття «юрист» і основні риси юридичної професії. Основні ознаки професії юриста: предмет та умови праці, засоби та мета праці. Особливості професій соціономічного типу «людина – людина». Специфіка професійної діяльності юриста. Місце і соціальне призначення юриста в суспільстві та державі. Особливості професії юриста та її основне моральне значення. Моральна культура юриста як складова юридичної професії.

Психологія особистості юриста. Поняття та соціально-психологічний аналіз особистості правника. Професійна спрямованість особистості юриста. Здібності та якості юриста.

Психологія діяльності. Соціальні детермінанти юридичної діяльності. Соціально-психологічні чинники юридичної діяльності. Психологічна структура діяльності юриста. Соціально-психологічні аспекти юридичної діяльності. Пізнавальна діяльність та її особливості. Мисленнєві моделі та мисленнєві завдання. Основний зміст конструктивної діяльності. Елементи та етапи планування. Психологічна сутність організаційної діяльності. Поняття самоорганізації. Психологічні особливості юридичної діяльності. Стресогенні умови юридичної діяльності. Психологічний ризик у професійній діяльності юриста.

Функціональні стани юриста та їх вплив на професійну діяльність. Психофізіологічна ціна діяльності. Чинники, які призводять до виникнення психологічної напруженості. Поняття «професійного стомлення», «втоми» і «виснаження». Психологічна характеристика стресу та його наслідків. Симптоми та фази стресу.

Тема 6. Особливості професійного спілкування в діяльності юриста

Комунікація як наукова категорія. Поняття про спілкування та комунікацію. Моделі, види та форми комунікації. Поняття та сутність комунікативних процесів. Засоби, функції та види спілкування. Невербальні засоби спілкування. Гендерні аспекти спілкування. Поняття ділового спілкування. Основні закони спілкування.

Спілкування як інструмент професійної діяльності. Сутність та завдання професійного спілкування юриста. Комунікативна природа права. Професійна комунікація юриста, її елементи та особливості.

Поняття, сутність і види юридичної комунікації. Комунікативні здібності юриста. Техніка та прийоми спілкування юриста.

Комунікативна культура юриста: поняття, суть, роль. Співвідношення мислення та мовлення у комунікативній культурі юриста. Соціально-психологічні чинники ефективної комунікації. Формування комунікативної компетентності у майбутніх правників.

Тема 7. Психологічне здоров'я у професійній діяльності юриста. Психологія конфлікту в діяльності юриста

Поняття психічного здоров'я. Психологічне здоров'я особистості. Фактори впливу на психічне здоров'я особистості. Поняття, причини та особливості переживання кризових станів людиною. Характеристика типів критичних ситуацій: стрес, фрустрація, конфлікт, криза. Стрес: поняття, вплив, фази. Поведінка людини в стресових ситуаціях. Біологічне значення та способи подолання стресу. Поняття кризи та форми її прояву. Соціальне походження криз. Соціальна криза. Інтегральна криза. Криза світогляду. Духовна криза. Життєві кризи і сутність життя. Кризовий період соціального життя. Кризи вікових періодів у житті людини.

Сутність і зміст поняття «професійна деформація». Професійна деформація в юридичній професії. Причини професійної деформації працівників юридичної сфери. Засоби та шляхи попередження професійної деформації юриста.

Емоційне вигорання у юристів: поняття, причини та запобігання. Синдром емоційного вигорання. Особливості професійної діяльності юриста, які сприяють професійному вигоранню. Шляхи подолання професійних деформацій.

Поняття конфлікту, характеристика його видів. Основні рівні та фази конфлікту. Індивідуально-психологічні особливості поведінки в конфлікті. Соціально-психологічна характеристика конфліктів у діяльності юриста. Класифікація конфліктів у професійній діяльності юриста.

Сутність поняття «юридичний конфлікт», причини його виникнення. Управління юридичним конфліктом. Вирішення юридичного конфлікту та запобігання йому. Психологічні умови ефективного спілкування в умовах юридичного конфлікту. Медіація як спосіб розв'язання конфліктів.

Модуль 2. Психологія діяльності в особливих умовах

Тема 8. Кримінальна психологія

Кримінальна психологія як галузь юридичної психології. Предмет і пріоритетні завдання кримінальної психології. Методологія кримінальної психології. Класифікація методів кримінальної психології. Основні етапи розвитку та сучасний етап кримінальної психології. Зв'язок кримінальної психології з іншими галузями психології та науками.

Поняття особистості правопорушника. Проблема особистості як суб'єкта злочину. Поняття особистості злочинця та типологія злочинців. Основні категорії та види злочинців.

Злочинна поведінка та механізм її формування. Загальна характеристика основних елементів механізму злочинної поведінки. Фактори впливу на формування злочинної поведінки. Психологічний аналіз злочинної поведінки. Мотивація злочинної поведінки. Індивідуальна злочинна поведінка: причини, умови, механізм.

Психологічні аспекти вини та юридичної відповідальності. Вина як психічне ставлення особи до своєї протиправної поведінки. Зміст поняття «вина». Основні форми та види вини. Відповідальність як психологічна категорія. Відповідальність у структурі особистості. Юридична відповідальність: поняття, специфіка, принципи реалізації.

Психологія злочинності неповнолітніх. Соціально-психологічний портрет сучасного неповнолітнього. Основні психологічні особливості підліткового віку. Психологія неповнолітнього правопорушника. Соціально-психологічні причини злочинної поведінки неповнолітніх. Етапи формування злочинної групи неповнолітніх. Профілактика злочинності та насильства в молодіжному середовищі. Сучасний стан неповнолітньої злочинності в Україні. Запобігання злочинності неповнолітніх: поняття, засади, заходи.

Поняття злочинної групи та її психологічна характеристика. Психологія злочинної групи. Психологія організованої злочинності. Психологічні методи боротьби з груповою злочинністю. Кримінально-психологічні ознаки організованої злочинності, сучасний стан і тенденції розвитку організованої злочинності в Україні. Психологічна характеристика та особливості окремих організованих злочинних груп (злочинна організація, банда, терористична група, воєнізоване та збройне формування тощо).

Тема 9. Психологія віктимної поведінки

Віктимологія: поняття та сутність. Теоретичні підходи до пояснення феномена психологічної жертви. Психологічний аналіз сутності понять: «віктимність», «віктимізація», «віктимна ситуація», «віктимогенний потенціал», «віктимна поведінка».

Поняття «жертва злочину» і «потерпілий». Поняття та ознаки жертви злочину. Психологічні особливості особистості жертви. Класифікація і типологія жертв. Поняття латентної жертви злочину у віктимології. Випадкова жертва злочину: поняття, ознаки. Психологічна характеристика жертв з підвищеним і дуже високим ступенем ризику. Характеристика поняття «потенційна жертва». Виникнення та розвиток поняття про психологію жертви. Структура особи потерпілого: соціально-демографічні якості, кримінально-правова характеристика, соціально-рольова характеристика, морально-психологічна характеристика. Віктимні якості та ознаки потерпілого.

Поняття про віктимну поведінку. Види віктимної поведінки: конфліктна, провокаційна, легковажна, правомірна. Поведінка жертви у криміногенній ситуації: правомірна, нейтральна, неправомірна. Рівні та види віктимності. Особистісні риси характеру, які зумовлюють віктимну поведінку. Форми прояву та етапи розвитку віктимної поведінки. Групи факторів, що зумовлюють віктимну поведінку особистості. Ситуативні фактори, що зумовлюють віктимну поведінку. Шляхи подолання віктимності.

Тема 10. Психологія поведінки натовпу

Поняття «масова активність» та історія виникнення цієї проблеми в Україні. Основні характеристики натовпу (Г. Лебон, Г. Тард). Основні різновиди масової стихійної поведінки. Чинники, що детермінують виникнення масової стихійної поведінки: соціальні, соціально-психологічні, індивідуально-психологічні.

Поняття та основні риси натовпу. Чинники, що обумовлюють трансформацію масових скупчень громадян у діючий натовп. Пояснення поведінки натовпу (теорія зараження, теорія конвергенції, теорія народження норм). Особливості трансформації психіки людини в натовпі. Специфіка та основні види натовпів. Конвенційний, експресивний, екстатичний, панічний, грабіжницький, агресивний натовп. Загальні характеристики різних видів натовпу. Психологічні особливості поведінки індивіда в натовпі. Роль натовпу в житті суспільства.

Психологічна характеристика чинників, що впливають на формування агресивного натовпу. Склад агресивного натовпу та основні етапи його розвитку. Психологічні особливості агресивного натовпу та заходи протидії протиправній поведінці громадян.

Групові порушення громадського порядку як специфічний різновид поведінки натовпу. Заходи соціально-психологічного впливу на поведінку натовпу.

Тема 11. Психологія слідчої діяльності

Психологія слідчої діяльності: поняття, предмет вивчення, завдання. Організаційно-психологічні особливості слідчої діяльності. Планування розслідування правопорушень як складова організаційної діяльності слідчого. Принципи планування розслідування. Інформаційно-пошукова діяльність слідчого як вирішення пізнавальних задач.

Психологічні основи допиту, його мета та завдання. Психологічна характеристика стадій допиту. Комунікативний контакт: поняття, умови. Загальні соціально-психологічні умови проведення допиту. Психологія допиту потерпілого. Психологія допиту підозрюваного і звинуваченого. Психологічні особливості допиту свідка. Психологічні особливості допиту в безконфліктній ситуації. Психологічні особливості допиту в конфліктній ситуації.

Психологія очної ставки. Поняття, мета та завдання очної ставки. Конструктивна діяльність у підготовці очної ставки. Психологічні аспекти проведення очної ставки, їх характеристика. Психологічні чинники впливу на ефективність очної ставки як цілісної слідчої дії.

Методи та прийоми психологічного впливу на об'єкти професійної діяльності слідчого. Механізм психологічного впливу: структурні складові та чинники. Основні принципи здійснення психологічного впливу слідчого на об'єкти професійної діяльності. Правила психологічного впливу на осіб, які вчинили злочини.

Тема 12. Психологія судової діяльності

Судова діяльність у психологічному аспекті. Зміст і специфіка судової діяльності. Система психологічних характеристик судової діяльності. Психологічні чинники впливу на судову діяльність. Професійні та особистісні вимоги до представників професії судді. Психологічні особливості судової діяльності та судового процесу.

Суддівська етика: поняття та значення для правової системи. Норми суддівської етики в Україні. Особливості нормативної

регламентації етики судді. Етичні засади здійснення суддівської діяльності. Правила етичної поведінки суддів. Кодекс суддівської етики. Поняття та значення доброчесності у системі правосуддя. Поведінка судді під час здійснення правосуддя. Загальна характеристика позасудової поведінки судді. Механізм забезпечення доброчесності та професійної етики суддів.

Порушення правил суддівської етики як підстава для притягнення до дисциплінарної відповідальності. Підстави дисциплінарної відповідальності судді. Порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності судді.

Міжнародні стандарти суддівської етики. Основні принципи незалежності судових органів. Бангалорські принципи поведінки суддів. Європейська хартія про закон «Про статус суддів».

Тема 13. Психологічна консультація і судово-психологічна експертиза

Зміст понять «консультант», «консультація», «консультування». Консультація як метод психологічного впливу.

Поняття психологічної консультації, її види. Загальна характеристика методів проведення психологічної консультації.

Психологічне консультування в юридичній сфері. Психологічна допомога: поняття, порядок надання, форми. Характеристика основних видів психологічної допомоги та принципи її надання. Використання психолога як консультанта на попередньому слідстві. Залучення психолога як спеціаліста при проведенні слідчих дій.

Експертиза як один із найскладніших напрямів діяльності практичного психолога. Поняття, основні завдання та компетенція судово-психологічної експертизи. Судово-психологічна експертиза: об'єкт, компетенція, методи, межі. Предмет і об'єкт судово-психологічної експертизи. Критерії потенційних можливостей експерта-психолога. Ознаки судово-психологічної експертизи. Стадії судово-психологічної експертизи. Етапи психодіагностичного дослідження. Порядок призначення та особливості проведення судово-психологічної експертизи. Методика проведення судово-психологічної експертизи. Напрями та різновиди судово-психологічної експертизи, орієнтовний перелік вирішуваних питань. Психологічна характеристика здійснення окремих видів судово-психологічних експертиз. Комплексні судово-психологічні експертизи.

Тема 14. Виправна (пенітенціарна) психологія

Поняття виправної (пенітенціарної) психології, її предмет і завдання. Сутність виправної (пенітенціарної) психології. Основні принципи та засади виправної (пенітенціарної) психології.

Психологічні аспекти організації життєдіяльності засуджених. Методи вивчення особистості засудженого. Методи психологічного впливу на засуджених у процесі їх перевиховання. Соціально-виховна робота із засудженими (виховна, соціальна, психологічна). Психологічна служба: поняття, завдання, функції, мета та основні напрями діяльності.

Психологія засудженого, завдання й умови ресоціалізації. Сутність, зміст і особливості процесу ресоціалізації засуджених. Основні засоби виправлення та ресоціалізації засуджених. Праця як основний засіб виправлення та ресоціалізації засуджених. Основні напрями, форми та методи соціально-виховної роботи із засудженими. Психологічні основи ресоціалізації засуджених.

Нормативне регулювання процесу соціальної адаптації осіб, які відбувають чи відбули покарання у місцях позбавлення волі. Проблеми соціально-психологічної адаптації звільненого з місця позбавлення волі до умов життя в соціумі. Особливості організації та здійснення соціальної роботи з особами, звільненими з місць позбавлення волі. Права осіб, які звільняються з місць позбавлення волі.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 (23. 07. 96). Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
5. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17 березня 2011 р. № 3160-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17>.
6. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
7. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
8. Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими : наказ Міністерства юстиції України від 4 листопада 2013 р. № 2300/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1863-13>.

Основні рекомендовані джерела інформації:

9. Бедь В. В. Юридична психологія : навч. посібник / В. В. Бедь. Львів : Новий світ–2000, 2018. 375 с.
10. Бочелюк В. Й. Юридична психологія : навч. посібник. Київ : Центр учбов. літ., 2018. 336 с.
11. Кацавець Р. С. Юридична психологія. Навч. посіб. 2-ге вид., доповн. Київ : Алерта, 2019. 150 с.
12. Шепітько В. Ю. Юридична психологія : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2019. 288 с.

13. Юридична психологія : навч. посібник / О. Є. Самойлов, М. С. Корольчук, В. М. Корольчук, [та ін.]. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 432 с.

Додаткові рекомендовані джерела інформації:

14. Аршава І. Ф. Юридична психологія : підручник / І. Ф. Аршава [и др.]; Дніпропетровський національний ун-т. Д. : РВВ ДНУ : Видавництво ДНУ, 2008. 180 с.

15. Аршава І. Ф., Репіна О. Г. Основи юридичної психології з практикумом. Д. : вид-во Маковецький, 2012. 300 с.

16. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. Юридическая психология: Учебник. Харків : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2014. 640 с.

17. Барановська Л. В. Психологія ділового спілкування : навч. посібник / Л. В. Барановська, Н. В. Глушаниця. Київ : НАУ, 2016. 248 с.

18. Бедь В. В. Юридична психологія: Навч. посіб. Л. : Новий світ, 2000; Київ : Каравела, 2014. 376 с.

19. Бобечко Н. Р. Основи загальної та юридичної психології. Курс лекцій : навч. посіб. / Н. Р. Бобечко, В. П. Бойко, І. В. Жолнович, І. І. Когутич ; за ред. В. Т. Нора ; Львів. нац. ун-т імені І. Франка. Київ : Алерта : ЦУЛ, 2011. 224 с.

20. Бочелюк В. Й. Юридична психологія. Навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2017. 334 с.

21. Будіянський М. Ф. Кримінальна психологія: навчальний посібник / М. Ф. Будіянський. Вид. 3-є, доп. Одеса : Фенікс, 2011. 382 с.

22. Васильев В. Л. Юридическая психология : учебник для вузов. СПб. : Питер, 2010. 608 с.

23. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / редколегія В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин. Харків : Право, 2016. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. 2018. 952 с.

24. Гарасимів Т. З. Девіантна поведінка особистості: філософсько-правовий вимір: монографія; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Л., 2009. 524 с.

25. Гольдштейн А., Хомик В. Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам / В. Хомик (пер.з англ.). Київ : Либідь, 2013. 520 с.

26. Гончаренко В. Г., Сокиран Ф. М. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві: Навч. посіб. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 2014. 48 с.
27. Давидюк Н. М. Юридична психологія : навч. посіб. / Н. М. Давидюк ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Кафедра психології. Чернівці : Рута, 2006. 100 с.
28. Джонсон Девід В. Соціальна психологія: тренінг міжособистісного спілкування / Володимир Хомик (пер.з англ.). Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2013. 288 с.
29. Долинська Л. В. Психологія конфлікту : навч. посібник / Л. В. Долинська, Л. П. Матяш-Заяц. Київ : Каравела, 2015. 304 с.
30. Донцов А. И. Личность в группе: проблема сплоченности / Социальная психология: Хрестоматия / Сост. Е. П. Белицкая, О. А. Тихомандрицкая. М., 2000. 475 с.
31. Донченко Е. А., Титаренко Т. М. Личность: конфликт, гармония. 2-е изд., доп. Киев : ПолитиздатУкраины, 2013. 175 с.
32. Емельянов С. М. Практикум по конфликтологии. СПб. : Изд-во «Питер», 2000. 368 с.
33. Загальна психологія : навч. посібник. – Київ : Центр учбов. літ., 2017. – 296 с.
34. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук, [та ін.]. 2-ге вид., виправл. й доповн. Київ : Каравела, 2012. 464 с.
35. Козляковський П. А. Юридична психологія: навчальний посібник. Миколаїв : Вид-во «Дизайн і поліграфія», 2006. 424 с.
36. Коновалова В. Е. Допрос: Тактика и психология: Учеб. пособие. Харьков : Консум, 1999. 157 с.
37. Коновалова В. О. Юридична психологія : підручник / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 240 с.
38. Коновалова В. О. Юридична психологія : посіб. для підгот. до іспиту / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько Харків : Право, 2019. 192 с.
39. Коновалова В. О. Юридична психологія : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько ; Міністерство освіти і науки України. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2005. 424 с.
40. Корольчук М. С., Осьодло В. І. Психодіагностика. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. М. С. Корольчука. Київ : Ельга, Ніка-центр, 2014. 400 с.

41. Костицкий М. В. Введение в юридическую психологию: методологические и теоретические проблемы. Киев : Вища школа, 1990. 259 с.

42. Костицький М. В. Судова психологія : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / М. В. Костицький [та ін.]; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2013. 495 с.

43. Кощинець В. В. Психологія діяльності прокурора: навч. посіб. / В. В. Кощинець, Р. І. Кирилюк, Л. Л. Радухівська, І. М. Бевзюк. Київ : Національна академія прокуратури України, 2017. 188 с.

44. Крюкова М. А. Методика проведення судово-психологічної експертизи: методичні рекомендації для студентів. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2014. 25 с.

45. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту : теорія і сучасна практика : навч. посібник / Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. Київ : Професіонал, 2007. 416 с.

46. Максименко С. Д. Юридична психологія: підручник / С. Д. Максименко, В. І. Медведєв. Київ : Видавничий дім «Слово», 2018. 448 с.

47. Медведєв В. С. Кримінальна психологія : підручник для студ. юрид. вищих навч. закладів. Київ : Атіка, 2004. 368 с.

48. Мельничук І. В. Юридична психологія : метод. рекомендації / І. В. Мельничук; за ред. акад. О. Я. Чебикіна; ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. Одеса : СВД М. П. Черкасов, 2008. 54 с.

49. Молдован А. В. Судова промова. Навчальний посібник. / А. В. Молдован, Л. С. Богдан. Київ : Алерта, 2014. 288.

50. Москаленко В. В. Соціальна психологія : Підручник. Київ : Центр навч. літ-ри, 2015. 624 с.

51. Мостовая И. М. Юридическая психология. 3-е изд. Киев : ВИРА-Р, 2000. 120 с.

52. Мухіна Г. В. Юридична психологія : навчально-методичний посібник / Г. В. Мухіна; за заг. ред. В. М. Бесчастного. Київ : ВД «Дакор», 2019. 236 с.

53. Нор В. Т., Костицкий М. В. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе. Киев : Вища школа, 1985. 56 с.

54. Озерський І. В. Юридична психологія (особливості відбору та підготовки фахівців-правоохоронців) : наук.-практ. посіб. / Озерський І. В. ; Полтав. ін-т економіки і права. Київ : Талком, 2014. 181 с.

55. Орбан-Лембрик Л. Е. Юридична психологія : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Л. Е. Орбан-Лембрик, В. В. Кошинець. Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. 448 с.
56. Основи загальної та юридичної психології : навч. посіб. / Н. Р. Бобечко, І. І. Когутич, В. П. Бойко, І. В. Жолнович, Н. П. Баєва; ред.: В. Т. Нор; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Київ : Ін Юре, 2014. 279 с.
57. Павелків Р. В. Загальна психологія : підручник / Р. В. Павелків. 3-тє вид., доп. Київ : Кондор, 2012. 576 с.
58. Психологія : підручник / за заг. ред. Т. Б. Партико Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Київ : Ін Юре, 2014. 665 с.
59. Психологія слідчої діяльності: навчальний посібник / В. Г. Андросюк, О. М. Корнев, О. І. Кудерміна та ін.: за заг. ред. Л. І. Казміренко. Київ : Правова єдність, 2009. 200 с.
60. Романов В. В. Юридическая психология: Учебник для вузов. М. : Юристь, 1998. 488 с.
61. Сабуров А. С. Юридична психологія : навч. посіб. для студ. юрид. вузів та ф-тів / А. С. Сабуров ; відп. ред. Н. І. Коваленко. Київ : ТП Пресс, 2003. 207 с.
62. Тихомирова Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник / Є. Б. Тихомирова, С. Р. Постоловський. Суми : Університетська книга, 2008. 240 с.
63. Цимбалюк І. М. Психологічне консультування та корекція. Навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2015. 656 с.
64. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / І. М. Цимбалюк. 2-ге вид., випр. та доп. Київ : Професіонал, 2007. 464 с.
65. Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія : навчальний посібник / С. О. Чебоненко, О. С. Третяк. Чернігів, 2011. 219 с.
66. Черновський О. К. Теоретичні засади та прикладні аспекти сучасної судової психології : монографія. Чернівці : Технодрук, 2014. 351 с.
67. Шепітько В. Ю. Допит: Наук.-практ. посіб. Харків : КримАрт, 1998. 378 с.
68. Шепітько В. Ю. Психологія судової діяльності: навч. посіб. / В. Ю. Шепітько. Харків : Право, 2006. 160 с.
69. Юридична психологія : навч. посіб. для студентів ВНЗ / [О. Є. Самойлов та ін.] ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ : КНТЕУ, 2015. 431 с.

70. Юридична психологія. Словник : навч. посібник / Д. О. Александров [та ін.] ; заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєв ; Київський національний ун-т внутрішніх справ. Вид. 2-ге, уточнене та доп. Київ : КНТ, 2008. 224 с.

71. Юридична психологія: Курс лекцій / уклад.: В. В. Кощинець, Л. Л. Радухівська, Н.О. Рибалка. Київ : Національної академії прокуратури України, 2014. 232 с.

72. Юридична психологія: підручник / Александров Д. О., Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. та ін. / за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. Київ : КНТ, 2007. 360 с.

73. Юридична психологія: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закл. і фак./ В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв та ін.; За заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2016. 352 с.

74. Ясинок М. М. Судові дебати: право, психологія, риторика : наук.-практ. посібник / М. М. Ясинок. Київ : Правова єдність, 2016. 158 с.